

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-94>

УДК 349.6

Ярмак А.Д.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДТВОРЕННЯ ПРИРОДНИХ РОСЛИННИХ РЕСУРСІВ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню питання правового регулювання відтворення природних рослинних ресурсів в Україні. Автор аналізує чинне законодавство, яке стосується досліджуваної теми, звертає увагу на його недоліки та прогалини, окрім цього досліджує співвідношення понять «об'єкти рослинного світу» та «природні рослинні ресурси», а також пояснює в чому полягає різниця між «відновленням» та «відтворенням» природних рослинних ресурсів. Наприкінці роботи надається визначення поняття «відтворення природних рослинних ресурсів», яке варто закріпити на законодавчому рівні задля ефективного правового регулювання, а також пропонується класифікація природних рослинних ресурсів за різними критеріями. Законодавче закріплення зазначеної класифікації відіграватиме важливе значення в правовому регулюванні екологічних відносин, адже до кожної категорії будуть застосовуватися свої способи відтворення, які сприятимуть дієвості відтворення природних рослинних ресурсів в цілому.

Ключові слова: відтворення, природні рослинні ресурси, природні об'єкти, класифікація природних рослинних ресурсів.

Yarmak Anastasia

Yaroslav Mydryi National Law University

LEGAL REGULATION OF REPRODUCTION OF NATURAL PLANT RESOURCES

Summary. One of the main tasks of the state in the sphere of legal regulation of ecological relations is to ensure the rational use of natural resources, which requires their reproduction. The lack of proper legal regulation of environmental relations in the field of reproduction of natural resources is connected with the problem of impossibility to fulfill certain legislative requirements. According to Article 2 of the Law of Ukraine «About Plant World», the task of the legislation of Ukraine on the plant world is to regulate public relations in the field of protection, use and reproduction of wild and other non-agricultural vascular plants, bryophytes, algae, lichens, as well as mushrooms, their groups and localities. However, this Law does not define "reproduction of natural plant resources", does not specify specific methods and methods of reproduction of natural plant resources, and there is no mechanism for the realization of reproduction of natural plant resources, depending on their division into species by different criteria. The article is devoted to the research of the legal regulation of reproduction of natural plant resources in Ukraine. The author analyzes the current legislation related to the topic under study, draws attention to its shortcomings and gaps, in addition investigates the relation between the concepts of "plant life" and "natural plant resources", and explains the difference between "restoration" and "reproduction" of the natural plant resources. The end of the article provides a definition of "reproduction of natural plant resources", which should be fixed at the legislative level for effective legal regulation, also proposes the classification of natural plant resources by different criteria, namely by the category of land within which they are located, by the entities that perform the reproduction of natural plant resources on land, by the method of reproduction of natural plant resources and others. Legislative consolidation of this classification will be important in the legal regulation of ecological relations, because each category will apply their own reproduction methods, which will contribute to the effectiveness of reproduction of natural plant resources as a whole.

Keywords: reproduction, natural plant resources, natural objects, classification of the natural plant resources.

Постановка проблеми. Одним із головних завдань держави у сфері правового регулювання екологічних відносин є забезпечення раціонального використання природних ресурсів, яке потребує їх відтворення. Проблема полягає у відсутності належного правового регулювання відносин з відтворення природних ресурсів. Так як, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначає правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь [4], отже, в ньому повинні міститися положення, які дотепер, на жаль, відсутні, присвячені конкретним діям, які варто проводити стосовно раціонального використання природних ресурсів. Подібну ситуацію можна відмітити й стосовно регулювання суспільних відносин у сфері охорони, використання та відтворення дикорослих та інших несільськогосподарського призначення судинних рослин відповідно

до Закону України «Про рослинний світ», який прийнятий у 1999 році, і протягом 20 років особливих змін, які б стосувалися відтворення природних рослинних ресурсів він не зазнав, отже проблема існує і наразі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичними засадами цього дослідження стали наукові праці фахівців екологічного права та земельного права: А.П. Гетьмана, М.В. Шульги [16], В.М. Комарницького [13], які частково розглядали питання відтворення природних об'єктів; окрім цього можна відмітити низку правознавців, що досліджували певні аспекти відтворення рослинного світу: О.В. Басай (досліджував поняття та складові відтворення природних рослинних ресурсів) [15], А.К. Соколова (досліджувала правове регулювання суспільних відносин з приводу відтворення рослинного світу) [5], Кім Г.А. (розглядала особливості відтворення об'єктів рослинного світу занесених до Зеленої книги України) [17], Туліна Е.Є. (досліджувала

особливості рослинного світу як об'єкта екологічних правовідносин у сфері використання) [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Із відсутністю належного правового регулювання екологічних відносин у сфері відтворення природних ресурсів, пов'язана проблема неможливості виконання певних законодавчих вимог. Відповідно до статті 2 Закону України «Про рослинний світ» завданням законодавства України про рослинний світ є регулювання суспільних відносин у сфері охорони, використання та відтворення дикорослих та інших несільськогосподарського призначення судинних рослин, мохоподібних, водоростей, лишайників, а також грибів, їх угруповань і місцезростань [1]. Проте, у цьому Законі відсутнє визначення «відтворення природних рослинних ресурсів», не зазначені конкретні методи та способи відтворення природних рослинних ресурсів, а також немає механізму реалізації відтворення природних рослинних ресурсів в залежності від їх поділу на види за різними критеріями.

Мета статті. Полягає в аналізі законодавства України у сфері відтворення природних рослинних ресурсів, виявленні прогалин та визначенні напрямків його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Для кращого розуміння мети дослідження варто визначитися з основними дефініціями, що будуть використовуватися у статті. По-перше, надамо визначення природним рослинним ресурсам. Відповідно до статті 3 Закону України «Про рослинний світ» ними є об'єкти рослинного світу, що використовуються або можуть бути використані населенням, для потреб виробництва та інших потреб [1]. Далі, перейдемо безпосередньо до надання їм характеристики, адже зрозумілим є той факт, що лише законодавчої дефініції не вистачає для дослідження зазначеної теми. До природних рослинних ресурсів за думкою Туліної Е.С. слід віднести: а) дикорослі рослини, гриби й утворені ними природні угруповання; б) їх частини (наземна й підземна – квіти, кора, корені, стебла, плоди – горіхи та ягоди); в) залежно від життєвої форми – дерева, чагарники, трав'яний рослинний покрив, лісова підстилка, очерет та ін.; г) залежно від мети використання – технічні, лікарські, пряно-ароматичні, харчові дикорослі рослини тощо [6, с. 91].

В свою чергу, згідно зі статтею 3 Закону України «Про рослинний світ», об'єктами рослинного світу є дикорослі та інші несільськогосподарського призначення судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, а також гриби на всіх стадіях розвитку та утворені ними природні угруповання [1]. За думкою А.К. Соколової, зазначена в Законі класифікація об'єктів рослинного світу надана, виходячи із систематизації рослин, прийнятої в біології [5, с. 31]. Так, вчена проводить правову класифікацію, яка збігається з законодавчою. Наприклад, об'єкти рослинного світу можна диференціювати, виходячи із середовища місцезростання – на наземні, водні (навколоводні), повітряні, ґрунтові та ін.; в залежності від категорії земель, у межах яких природні об'єкти перебувають (зростають), це: а) на землях водного фонду; б) в межах природно-заповідного фонду; в) на землях лісгосподарського призначення;

г) на землях транспорту та д) на території інших категорій земель, визначених відповідною статтею Земельного кодексу України [5, с. 31–32].

Також вбачаємо необхідним надати класифікацію природних рослинних ресурсів використовуючи вищезазначені критерії задля майбутнього належного правового регулювання відносин з відтворення природних рослинних ресурсів.

По-перше, відповідно до статті 4 Закону України «Про рослинний світ», природні рослинні ресурси за своєю екологічною, господарською, науковою, оздоровчою, рекреаційною цінністю та іншими ознаками поділяються на природні рослинні ресурси загальнодержавного та місцевого значення.

До природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення належать:

а) об'єкти рослинного світу у межах: внутрішніх морських вод і територіального моря, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України; поверхневих вод (озер, водосховищ, річок, каналів), що розташовані і використовуються на території більш ніж однієї області, а також їх приток усіх порядків; природних та біосферних заповідників, національних природних парків, а також заказників, пам'яток природи, ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення;

б) лісові ресурси державного значення;

в) рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, а також гриби, види яких занесені до Червоної книги України;

г) рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, та типові природні рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України.

До природних рослинних ресурсів місцевого значення відносяться дикорослі та інші несільськогосподарського призначення судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, а також гриби, не віднесені до природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення [1].

По-друге, за категорією земель, у межах яких природні рослинні ресурси перебувають (зростають): а) на землях водного фонду; б) в межах природно-заповідного фонду; в) на землях лісгосподарського призначення; г) на землях транспорту та д) на території інших категорій земель, визначених відповідною статтею Земельного кодексу України [3].

По-третє, правовідносини з відтворення об'єктів рослинного світу занесених до Зеленої книги України [2], можна поділити на: відтворювальні правовідносини щодо флори; відтворювальні правовідносини щодо рослинності [17, с. 93]. Вважаємо за необхідне класифікувати правовідносини з відтворення природних рослинних ресурсів, занесених до Зеленої книги України на: а) відтворювальні правовідносини щодо флори; б) відтворювальні правовідносини щодо рослинності.

По-четверте, за суб'єктами, які здійснюють відтворення природних рослинних ресурсів на земельних ділянках: а) відтворення власниками земельних ділянок; б) відтворення користувачами (в тому числі орендарями) земельних ділянок.

По-п'яте, за способом відтворення природних рослинних ресурсів: а) суспільні відносини із природного відтворення природних рослинних ресурсів (регульованого та нерегульованого); б) суспільні відносини зі штучного відновлення природних рослинних ресурсів; в) суспільні відносини із відтворення природних рослинних ресурсів, що здійснюється комбінованими способами [15, с. 654].

Наступним питанням, на яке варто звернути увагу в процесі нашого дослідження, є співвідношення понять «об'єкти рослинного світу» і «природні рослинні ресурси». Прихильники першої теорії стверджують, що об'єкти рослинного світу є невід'ємними компонентами навколишнього природного середовища, а природні рослинні ресурси утворюють частину цього природного об'єкта, що використовуються як джерела задоволення різних потреб людини [18, с. 97–98]. Основна відмінність між цими поняттями полягає в тому, що природні рослинні ресурси є тією частиною рослинного світу, яка використовується. При визначенні природних рослинних ресурсів як джерела споживання людиною благ природи, як природного компонента й використувану властивість традиційно йому надається більш майнове забарвлення, ніж категорії «природний об'єкт», яка несе в собі більше природоохоронне навантаження, тобто природні рослинні ресурси виступають безпосереднім об'єктом рослинного світу, що використовується або може бути використаний населенням для власних потреб.

Друга теорія отожднює поняття «природних рослинних ресурсів» і «об'єктів рослинного світу» з урахуванням того, що всі об'єкти можуть бути використані населенням для потреб виробництва та з іншою метою [6, с. 80]. Більш того з теорії випливає, неможливість виокремлення тих з них, які не тільки не використовуються сьогодні, а й використання яких у майбутньому з якихось причин буде неможливе, що зумовлено розширенням можливостей людства – технікою, наукою, тощо [7, с. 641–642]. На нашу думку, більш логічне пояснення мають вчені першої групи, що підтверджується й законодавчою думкою Верховної Ради (наприклад, у Законі України «Про рослинний світ» [1]).

Продовжуючи наше дослідження, варто пояснити чому ми досліджуємо саме «відтворення» природних рослинних ресурсів, а не «відновлення», яке теж закріплено в законодавстві стосовно природних рослинних ресурсів [1] та зазначити як ці поняття співвідносяться один з одним. Термін «відновлення» у тлумачних словниках розглядають як дію за дієсловом «відновлювати», що означає «надавати попереднього вигляду чому-небудь пошкодженому, зіпсованому; зруйнованому; приводити до попереднього стану; поновлювати» [8, с. 134]. Так, під відновленням природних ресурсів розуміють комплекс заходів, спрямованих на отримання природних ресурсів у кількостях, близьких до природних, після їх повного та часткового виснаження. Воно передбачає повне або часткове самовідновлення природних ресурсів, що відбувається природним шляхом або за участю людини [19, с. 10].

Природні ресурси поділяються на відновлювальні та невідновлювальні. В основі такого

розподілу природних ресурсів – здатність природи і природних об'єктів до збереження, підтримання їх у первинному кількісному та якісному складі [19, с. 28]. Природні ресурси можуть відновлюватися як за сприяння людини, так і в ході природного кругообігу речовин у природі. Критерієм віднесення ресурсів до невідновлювальних є неможливість їх відновлення за час, що відповідає часу господарської діяльності людини (наприклад, мінеральні ресурси) [15, с. 653].

У Законі України «Про рослинний світ» (ч. 2 ст. 23) зазначено, що відтворення природних рослинних ресурсів забезпечується сприянням природному відновленню рослинного покриву [1]. Таким чином, відновлення потрібно розглядати як одну з основних форм відтворення природних рослинних ресурсів, що передбачає приведення об'єктів рослинного світу та рослинних угруповань до їх природного стану. Співвідношення між поняттями «відтворення» та «відновлення» при характеристиці відповідної діяльності стосовно природних рослинних ресурсів можна охарактеризувати як співвідношення загального та часткового [15, с. 653].

Переходячи безпосередньо до визначення поняття «відтворення», варто зазначити, що в тлумачній літературі воно трактується як дія та її результат у значенні дієслова «відтворювати», тобто «створювати, виробляти те саме, постійно повторювати, безперервно відновляти процес» [8, с. 141]. У сучасній енциклопедичній літературі «відтворення» вживається на позначення відтворення витрачених факторів виробництва за допомогою їх подальшого виробництва, безперервного руху і відновлення процесу виробництва якої-небудь системи – біологічної чи соціальної, що включає відтворювання елементів системи, відносин між ними і взаємодій із зовнішнім середовищем [9]. В.І. Даль від «відтворення» розумів оновлення, відновлення старого, так «відтворювати», означає «виробляти заново, оновляти чи створювати те, що існувало» [10, с. 250–251]. За своїми видами відтворення поділяється на: 1) просте відтворення, якщо обсяг виробництва не змінюється; 2) розширене відтворення, коли масштаби суспільного виробництва збільшуються; 3) звужене відтворення, коли обсяг виробництва зменшується [11, с. 275].

Відтворення природних ресурсів розглядають як природний (регульований і нерегульований) та штучний процес приросту запасів природних ресурсів, відновлення їх якісних характеристик. Таке відтворення включає різні види: рекультивуацію та меліорацію земель, агротехнічні заходи із поліпшення ґрунтів, лісовідновлювальні роботи, вирощування рибного матеріалу, біотехнічні заходи щодо збереження та відтворення диких звірів і птахів, охорону водних ресурсів і повітряного басейну тощо [9].

Слід зазначити, що вчені-правники наголошують на тому, що відтворення природних ресурсів є об'єктивною необхідністю, обумовленою постійно зростаючим їх споживанням, а також деякими наслідками господарської та іншої діяльності, наприклад, забрудненням навколишнього природного середовища [12].

Виходячи з вищенаведеного, можна дійти висновку, що не існує уніфікованого підходу до ви-

значення ознак цього явища. Проте, вважаємо за необхідне не тільки сформулювати зазначене поняття, а й законодавчо його закріпити.

У питаннях відтворення рослинного світу існують свої особливості. Виходячи з аналізу наукової літератури, можемо зробити висновок, що науковці здебільшого розглядають природне відтворення об'єктів рослинного світу, за якого без особливого втручання людини активізуються сили самої природи, що й забезпечує природне зростання, зокрема лісового молодняка. Якщо ж нові об'єкти рослинного світу не відповідають конкретним господарським цілям, виникає потреба втручання людської праці – посів або посадка необхідних порід або видів рослин. У цьому випадку йдеться вже про штучне відтворення об'єктів рослинного світу [5, с. 76].

У Законі України «Про рослинний світ» було передбачено прийняття спеціального нормативного акта щодо відтворення об'єктів рослинного світу – Правил відтворення природних рослинних ресурсів, що затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади (ч. 2 ст. 24 Закону України «Про рослинний світ» [1]), але, на жаль, цього й дотепер не зроблено. Між тим такі правила передбачені в наказі Міністерства екології та природних ресурсів України від 23 травня 2018 року № 6173, яким затверджено Положення про Шацький національний природний парк [14], проте, слід зауважити, що сфера дії цього Положення стосується лише Шацького національного природного парку.

Досліджуючи правове регулювання відносин відтворення природних рослинних ресурсів О.В. Басай дійшов до висновку, що під відтворенням природних рослинних ресурсів можна розглядати врегульовані нормами «флористичного» права суспільні відносини, учасники яких наділені специфічними правами та обов'язками у сфері здійснення заходів, спрямованих на поліпшення кількісних та якісних характеристик природних рослинних ресурсів [15, с. 654]. Погоджуючись з науковцем, варто додати, що відтворення – це завжди цілеспрямовані активні дії довгострокового характеру уповноважених суб'єктів.

Аналізуючи статтю 23 Закону України «Про рослинний світ», яка регулює суспільно-правові відносини відтворення природних рослинних ресурсів, можемо зазначити, що поділу природних рослинних ресурсів на види (групи) залежно від різних критеріїв, про які зазначалося вище ми не знаходимо, так само в цій статті відсутнє визначення поняття «відтворення природних рослинних ресурсів». Стаття в чинній редакції сформульована так: відтворення природних рослинних ресурсів здійснюється власниками та користувачами (в тому числі орендарями) земельних ділянок, на яких знаходяться об'єкти рослинного світу. Відтворення природних рослинних ресурсів забезпечується: сприянням природному відновленню рослинного покриву; штучним поновленням природних рослинних ресурсів; запобіганням небажаним змінам природних рослинних угруповань та негативному впливу на них господарської діяльності; зупиненням (тимчасово) господарської діяльності з метою створення умов для відновлення деградованих природних рослинних угруповань [1].

Аналізуючи чинне законодавство, варто відзначити, що його недостатньо для врегулювання відносин щодо відтворення природних рослинних ресурсів, проте є праці вчених, які досліджували цю проблематику та пропонували шляхи вирішення ситуації, яка існує у правовому полі зараз:

1) закріпити у Законі України «Про рослинний світ» поняття «відтворення природних рослинних ресурсів», впровадити у практичну діяльність органів державної влади методичні рекомендації щодо порядку відтворення природних рослинних ресурсів (Басай О.В.) [15, с. 655].

2) прийняти Кодекс про рослинний світ (Флористичний кодекс) України на першому етапі кодифікації, а на другому етапі прийняти Екологічний кодекс України, де знайшли б своє місце правові норми Флористичного кодексу (Кодексу про рослинний світ) України (Соколова А.К.) [5, с. 117].

Висновки і пропозиції. Для належного правового регулювання відтворення природних рослинних ресурсів слід законодавчо закріпити поняття «відтворення природних рослинних ресурсів» та викласти його в такій редакції: «відтворення природних рослинних ресурсів – це постійний, цілеспрямований комплекс дій уповноважених суб'єктів на поліпшення кількісних та якісних характеристик природних рослинних ресурсів». Для ефективного регулювання зазначених відносин на законодавчому рівні також варто закріпити класифікацію природних рослинних ресурсів, враховуючи суспільну необхідність відтворення того чи іншого природного рослинного ресурсу, дбаючи про екологічну рівновагу в співвідношенні природних ресурсів для майбутніх поколінь. Таким чином, поділ зазначених відносин варто здійснити за допомогою наступних критеріїв:

1) за категорією земель, у межах яких природні рослинні ресурси перебувають (зростають): а) на землях водного фонду; б) в межах природно-заповідного фонду; в) на землях лісогосподарського призначення; г) на землях транспорту та д) на території інших категорій земель, визначених відповідною статтею Земельного кодексу України;

2) за правовідносинами з відтворення природних рослинних ресурсів, занесених до Зеленої книги України на: а) відтворювальні правовідносини щодо флори; б) відтворювальні правовідносини щодо рослинності;

3) за суб'єктами, які здійснюють відтворення природних рослинних ресурсів на земельних ділянках: а) відтворення власниками земельних ділянок; б) відтворення користувачами (в тому числі орендарями) земельних ділянок;

4) за способом відтворення природних рослинних ресурсів: а) суспільні відносини із природного відтворення природних рослинних ресурсів (регульованого та нерегульованого), б) суспільні відносини зі штучного відновлення природних рослинних ресурсів; в) суспільні відносини із відтворення природних рослинних ресурсів, що здійснюється комбінованими способами.

Отже, на нашу думку, зазначена класифікація сприятиме визначенню способу відтворення природних рослинних ресурсів, та як наслідок – ефективному правовому регулюванню відносин з їх відтворення.

Список літератури:

1. Про рослинний світ : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14> (дата звернення: 26.10.2019).
2. Про затвердження Положення про Зелену книгу України : Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки Українвід 19 лютого 1997 року № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0101-97> (дата звернення: 26.10.2019).
3. Земельний кодекс України : Кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (дата звернення: 26.10.2019).
4. Про охорону навколишнього середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 26.10.2019).
5. Соколова А.К. Флористичне право України: проблеми формування та розвитку : монографія. Харків, 2009. 288 с.
6. Туліна Е.Е. Правові засади використання рослинного світу : монографія. Харків, 2017. 216 с.
7. Туліна Е.Е. Природні рослинні ресурси. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 14: Екологічне право / ред. кол. В.Я. Тацій [та ін.]. Харків, 2018. С. 641–642.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В.Т. Бусел. Київ, 2003. 1440 с.
9. Большой энциклопедический словарь. URL: <https://gufo.me/dict/bes/%D0%92%D0%9E%D0%A1%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%98%D0%97%D0%92%D0%9E%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%92%D0%9E> (дата звернення: 26.10.2019).
10. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка в 4-х томах. Т. 1. Москва : Русский язык, 1981, 699 с.
11. Українська Радянська енциклопедія. Т. 2 / За ред. М.П. Бажана, вид. 2-ге. Київ, 1978. 544 с.
12. Рябов А.А. Роль и значение права в организации воспроизводства природных ресурсов. URL: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1217624> (дата звернення: 26.10.2019).
13. Комарницький В.М. Право спеціального природокористування : монографія. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2011. 424 с.
14. Положення про Шацький національний природний парк : Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України 06.02.2002 № 54 (у редакції наказу Мінприроди від 28.05.2012 № 285). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0285737-12> (дата звернення: 26.10.2019).
15. Басай О.В. Поняття відтворення природних рослинних ресурсів. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. Одеса, 2011. Вип. 61. С. 650–656.
16. Екологічне право України : Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / за ред.: А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. Харків : Право, 2006. 113 с.
17. Кім Г.А. Проблеми правового регулювання відтворення об'єктів рослинного світу, занесених до Зеленої книги України. 2015. URL: http://lsej.org.ua/1_2015/24.pdf (дата звернення: 26.10.2019).
18. Петров В.В. Экологическое право России : учебник. Москва : БЕК, 1995. 557 с.
19. Калинин И.Б. Природоресурсное право. Основные положения. Томск, 2000. 79 с.

References:

1. Verkhovna Rada Ukraine (2015). *Pro roslynni svit* [Law about flora] Law № 580-VIII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14> (accessed 2 November 2019).
2. Ministerstva okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha ta yadernoi bezpeky Ukrainy (1997). *Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Zelenu knyhu Ukrainy* [About the approval of the Regulations about the Green Book of Ukraine] Order №17. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0101-97> (accessed 2 November 2019).
3. Verkhovna Rada Ukraine (2001). *Zemelnyi kodeks Ukrainy* [Land Code of Ukraine]. Code № 2768-III. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> (accessed 2 November 2019).
4. Verkhovna Rada Ukraine (1991). *Pro okhoronu navkolyshnoho seredovyscha* [Law about the protection of the environment]. Law № 1264-XII. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (accessed 2 November 2019).
5. Sokolova, A.K. (2009). *Florystychnye pravo Ukrainy: problemy formuvannia ta rozvytku* [Floristic law of Ukraine: problems of formation and development]. Kharkiv. (in Ukrainian)
6. Tulina, E.E. (2017). *Pravovi zasady vykorystannia roslynnoho svitu* [Legal principles of using the flora]. Kharkiv. (in Ukrainian)
7. Tulina, E.E. (2018). *Pryrodni roslynni resursy* [Natural plant resources]. *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia: u 20 t.* [Great Ukrainian Legal Encyclopedia: 20 part].
8. Bysel, V.T. (ed.) (2003). *Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [A large dictionary of modern Ukrainian]. Kyiv. (in Ukrainian)
9. Bolshoi entsyklopedycheskyi slovar [A large encyclopedic dictionary]. Available at: <https://gufo.me/dict/bes/%D0%92%D0%9E%D0%A0%D0%9E%D0%98%D0%97%D0%92%D0%9E%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%92%D0%9E> (accessed 2 November 2019).
10. Dall, V.I. (1981). *Tolkovi slovar zhyvoho velykorusskoho yazyka v 4-kh tomakh* [Explanatory Dictionary of the Great Russian in 4 volumes]. Moscow. V. 1, 699 p. (in Russian)
11. Bazhan, M.P. (ed.) (1978). *Ukrainska Radianska entsyklopediia* [Ukrainian Soviet Encyclopedia]. Kyiv, 544 p. (in Ukrainian)
12. Ryabov, A.A. *Rol y znachenye prava v orhanyzatsyyi vosproyzvodstva pryrodnykh resursov* [The role and importance of law in the organization of reproduction of natural resources]. Available at: <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1217624> (accessed 2 November 2019).
13. Komarnitsky, V.M. (2011). *Pravo spetsialnoho pryrodokorystuvannia* [The right of special nature management]. Lugansk: RVV LSUVS named after E.O. Didorenko, p. 424. (in Ukrainian)
14. Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine (2002). *Polozhennia pro Shatskyi natsionalnyi pryrodnyi park* [Regulations on Shatsk National Nature Park]. Order № 54. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0285737-12> (accessed 2 November 2019).
15. Basay, O.V. (2011). *Poniattia vidtvorennia pryrodnykh roslynnykh resursiv* [The concept of reproduction of natural plant resources]. *Proceedings of Aktualni problemy derzhavy i prava*. Odessa, vol. 61, pp. 650–656. (in Ukrainian)
16. Hetman, A.P., & Shylga, M.V. (ed.) (2006). *Ekolohichne pravo Ukrainy* [Environmental Law of Ukraine], p. 113.
17. Kim, G.A. (2015). *Problemy pravovoho rehuliuвання vidtvorennia ob'ektiv roslynnoho svitu, zanesenykh do Zelenoi knyhu Ukrainy* [Problems of the legal regulation of the reproduction of flora objects listed in the Green Book of Ukraine]. Available at: http://lsej.org.ua/1_2015/24.pdf (accessed 2 November 2019).
18. Petrov, V.V. (1995). *Ekolohicheskoe pravo Rossyy* [Environmental Law of Russia]. Moscow, 557 p. (in Russian)
19. Kalinin, I.B. (2000). *Pryrodoresursnoe pravo. Osnovnye polozheniya* [Natural resources law. Basic provisions]. Tomsk, p. 79. (in Ukrainian)